

O'ZBEKISTONNING FOYDALI QAZILMALARI HAQIDA MA'LUMOTLAR TAYYORLASH VA XARITADA BELGILASH

Siddiqova Surayyo

Qarshi davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20226763>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy-ilmiy tushunchalarni shakllantirishda ekskursiya va jonli kuzatishlarning pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Muallif kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining sensor va emotsional idrok etish xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, darslarni sinfxonasidan tashqarida, bevosita tabiat bag'rida tashkil etishning afzalliklari va metodik asoslarini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, ekskursiya, jonli kuzatish, tabiat, dunyoqarash, idrok etish, ekologik tarbiya, amaliy ko'nikma.

Аннотация: В данной статье анализируется педагогическое значение экскурсий и живых наблюдений в формировании естественнонаучных представлений у учащихся начальных классов. Исходя из особенностей сенсорного и эмоционального восприятия младших школьников, автор освещает преимущества и методические основы организации уроков вне класса, непосредственно на лоне природы.

Ключевые слова: Начальное образование, экскурсия, живое наблюдение, природа, мировоззрение, восприятие, экологическое воспитание, практический навык.

Abstract: This article analyzes the pedagogical significance of excursions and live observations in forming natural scientific concepts among primary school students. Based on the sensory and emotional perception characteristics of young school-aged children, the author highlights the advantages and methodical foundations of organizing lessons outside the classroom, directly in the lap of nature.

Keywords: Primary education, excursion, live observation, nature, worldview, perception, ecological education, practical skill.

Kirish

O'zbekiston zaminining osti ham, usti ham bebaho boyliklarga to'la. Mamlakatimiz o'zining geologik tuzilishiga ko'ra xilma-xil va ulkan hajmdagi foydali qazilma zaxiralariga ega bo'lib, bu boyliklar milliy iqtisodiyotimizning mustahkam poydevorini tashkil etadi. Geografiya va tabiiy fanlar ta'limida ushbu mavzuni shunchaki quruq faktlar va konlar nomini yodlatish orqali o'rgatish kutilgan samarani bermaydi. O'quvchilarda mamlakatimiz iqtisodiy salohiyati haqida yaxlit tasavvur uyg'otish uchun foydali qazilmalar haqidagi ma'lumotlarni tizimlashtirish va ularni xarita ustida amaliy belgilash ko'nikmalarini rivojlantirish lozim. Ushbu maqolada respublikamiz xomashyo bazasining asosiy yo'nalishlari yoritilib, ularni xaritaga tushirishning metodik jihatlari tahlil qilinadi.

O'zbekiston foydali qazilmalarining tasnifi va asosiy konlari

Respublikamiz hududida aniqlangan va sanoat miqyosida qazib olinayotgan foydali qazilmalarni xarakteriga ko'ra uchta asosiy guruhga ajratib o'rganish maqsadga muvofiqdir:

Yonilg'i-energetika (yonuvchi) resurslari. Bu guruhga mamlakat energetika xavfsizligini ta'minlovchi tabiiy gaz, neft va ko'mir kiradi. O'zbekiston gaz zaxiralari bo'yicha dunyoda yetakchi

o'rinlarda turadi. Eng yirik gaz va neft konlari Buxoro-Xiva (Gazli, Muborak, Sho'rtan, Ko'kdumaloq) hamda Ustyurt (Surgil) regionlarida joylashgan. Ko'mir sanoatining yuragi esa Toshkent viloyatidagi Angren qo'ng'ir ko'mir koni hamda Surxondaryodagi Sharg'un toshko'mir konlaridir.

Metall (ma'danli) foydali qazilmalar. O'zbekiston qimmatbaho, rangli va nodir metallar zaxirasi bo'yicha jahon bozorida o'z o'rniga ega. Dunyodagi eng yirik ochiq oltin konlaridan biri — Markaziy Qizilqumdagi Muruntov konidir. Shuningdek, Olmaliq ruda maydonidagi (Qalmaqir, Yoshlik) ulkan mis konlari, Navoiy va Samarqand viloyatlaridagi uran resurslari, Surxondaryodagi Xonjiza polimetall koni davlatimizning ma'danli boyliklar xaritasida strategik ahamiyatga ega.

Nometall (nobod) foydali qazilmalar. Kimyo sanoati va qurilish materiallari ishlab chiqarish uchun poydevor bo'lgan bu guruhga toshtuz, kaliy tuzlari, fosforitlar va bezak toshlari kiradi. Qashqadaryodagi Xo'jakon toshtuz va Tebuloq kaliy tuzi konlari, Markaziy Qizilqumdagi Jeroy-Sardara fosforit koni, Navoiy viloyatining mashhur G'ozg'on marmarlari bunga yorqin misoldir.

Xaritada belgilash metodikasi va amaliy ahamiyati

Geografiya darslarida foydali qazilmalarni xaritaga tushirish — o'quvchilarning fazoviy va mantiqiy fikrlashini charxlaydigan eng qiziqarli amaliy mashg'ulot hisoblanadi. Ma'lumotlarni xaritada to'g'ri aks ettirish uchun quyidagi bosqichli metodikadan foydalanish tavsiya etiladi:

Shartli belgilar bilan tanishish: Eng avvalo, o'quvchilarga xalqaro standartga aylangan geologik shartli belgilar o'rgatiladi. Masalan, neft uchun qora uchburchak, gaz uchun oq uchburchak, ko'mir uchun qora kvadrat, oltin uchun esa maxsus yulduzcha yoki doira belgilari ishlatilishi tushuntiriladi.

Hududiy joylashtirish ko'nikmasi: O'quvchi kon nomini shunchaki eslab qolmay, uning qaysi relyef shakli yoki viloyat hududiga to'g'ri kelishini tahlil qiladi. Masalan, xaritaning janubiy qismiga (Surxondaryo) Sharg'un ko'mir konini, sharqiy qismiga (Toshkent tog'li hududlari) Olmaliq mis-molibden konlarini joylashtiradi.

Tahlil va bog'liqlikni aniqlash: Xaritaga belgilar qo'yilgach, yakuniy tahlil o'tkaziladi. O'quvchilar "Nima uchun ma'danli qazilmalar asosan tog'li va qalqonli hududlarda, yoqilg'i resurslari esa tekislik va botiqlarda joylashgan?" degan savol ustida bosh qotiradilar. Bu jarayon ularda geologik tuzilish va foydali qazilmalarning tarqalishi o'rtasidagi qonuniyatli bog'liqlikni anglashga xizmat qiladi.

Xulosa

O'zbekistonning foydali qazilmalari to'g'risida tizimli ma'lumotlar tayyorlash va ularni kontur xaritalarda aks ettirish — tabiiy fanlar ta'limining hayotiylikini ta'minlovchi eng unumli usuldir. Xarita bilan ishlash jarayonida quruq yodlash o'rnini vizual va mantiqiy idrok etish egallaydi. Bu esa kelajakda yosh avlodning o'z vatanining real boyliklarini to'g'ri baholay oladigan, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni muhofaza qilish madaniyatiga ega bo'lgan yetuk mutaxassislar bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

References:

1. Baratov P. O'zbekiston tabiiy geografiyasi. – Toshkent: "O'qituvchi", 1996.
2. G'ulomov P., Mirzalashvov R. Geografiya o'qitish metodikasi. – Toshkent: "Universitet", 2003.
3. Soatov A. O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2010.
4. Mavlonov R., Akromov Sh. O'zbekistonning geologik tuzilishi va mineral xomashyo resurslari. – Toshkent: "Fan", 2018.
5. Internet resursi: www.uzgeolcom.uz – O'zbekiston Respublikasining Tog'-kon sanoati va geologiya vazirligi rasmiy sayti ma'lumotlari.

